

It is determined that each special procedure of criminal proceedings has its peculiarities, characteristics and procedural conditions, which assist their realization. Two groups of features – subjective and regulatory that integrate all special procedures of criminal proceedings are separated.

Keywords: special orders of the criminal proceedings, criminal proceedings on the basis of the agreement, criminal procedural form, Criminal Procedure Code of Ukraine.

УДК 344.15

А. С. Овчаренко

ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ ПОКАРАННЯ У ВИДІ ТРИМАННЯ У ДИСЦИПЛІНАРНОМУ БАТАЛЬЙОНІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Предметом дослідження є ліквідація покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Метою статті є формулювання науково обґрунтованих висновків з цього приводу. Вперше зроблено спробу надати оцінку аргументам як прихильників подальшого існування дисциплінарного батальйону, так і їх опонентів. Зроблено висновок, що спроба здешевлення покарання за рахунок ліквідації дисциплінарної частини суперечить гуманізації державної політики у сфері виконання покарання. Основний висновок роботи полягає у тому, що таку установу ліквідувати не доцільно.

Ключові слова: дисциплінарний батальйон, мета покарання, виправлення злочинця, рецидив, засуджений військовослужбовець.

У зв'язку з останніми подіями, що відбуваються в Україні, увага науковців і практиків все більше концентрується на питаннях національної безпеки та її сегмента – військової безпеки. Не буде перебільшенням сказати, що серед них одним із ключових питань є кримінальна відповідальність військовослужбовців взагалі та види покарань, які можуть до них застосовуватися, зокрема. Саме до останніх і відносяться тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців.

Дослідженням такого виду покарання, як тримання у дисциплінарному батальйоні, займалися такі українські вчені: В. Бондарев, В. Бугаєв, Г. Гринько, С. Дячук, М. Карпенко, М. Мельник, М. Туркот, М. Хавронюк. Поряд із дослідженням питань удосконалення правового забезпечення цього виду покарання виникла наукова дискусія з приводу доцільності його подальшого існування.

Ці проблеми не є унікальними для України. Так, у 2009 р. у Казахстані було ліквідовано дисциплінарні військові частини з одночасним внесенням відповідних змін до Кримінального та Кримінально-виконавчого кодексів Республіки Казахстан. Тримання у дисциплінарному батальйоні як покарання було замінено на арешт військовослужбовців із відбуванням на гауптвахті. Аналогічно дисциплінарні батальйони було ліквідовано у Республіці Білорусь у 2011 р. [1, с. 5].

© Овчаренко А. С., 2014

Останніми роками питання ліквідації дисциплінарних частин обговорюється у РФ, де залишилося два дисциплінарних батальйони.

Думки вчених із цього приводу різняться. Так, О. М. Сарнавський зайняв категоричну позицію з приводу необхідності залишення тримання у дисциплінарному батальйоні у системі покарань [2]. В. М. Куц виступає за виключення цього виду покарання із Кримінального кодексу України зі збереженням дисциплінарного батальйону як спеціальної військової частини [3]. І. Б. Медицький взагалі виступає за ліквідацію і виду покарання, і навіть самої установи як такої [4].

Таким чином, проблема доцільності покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні залишається не вирішеною. **Завданням** статті є формулювання науково обґрунтованих висновків із приводу ліквідації або необхідності залишення виду покарання, що розглядається, шляхом аналізу аргументованих точок зору науковців, а також ретроспективного та компаративістського методів дослідження.

О. М. Сарнавський звертає особливу увагу на те, що в останні роки реформи, які проводилися у військовій судовій та правоохоронній сферах, детермінували перегляд ряду питань, у тому числі і питань, пов'язаних із призначенням, виконанням та відбуванням покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. У військовому середовищі доцільність цього виду покарання, ефективність його застосування, економічна складова його виконання стали все частіше предметом обговорення та відповідного відображення у службовому документообігу [2, с. 446].

Як зазначає І. Б. Медицький, з одного боку, виключення із системи покарань такого його виду, як тримання у дисциплінарному батальйоні, може «гальмувати» процес подальшої гуманізації інституту покарання у кримінальному судочинстві, одним із принципів якого є широке застосування альтернативи позбавленню волі [4, с. 682]. На це звертає увагу і О. М. Сарнавський [2, с. 449]. З другого ж, він вважає, що вченими наводяться достатньо переконливі аргументи, які свідчать про значну «втрату» дисциплінарним батальйоном свого потенціалу [4, с. 682]. Проте, на нашу думку, не всі аргументи, принаймні ті, що наводяться І. Б. Медицьким, є однозначно безспірними.

Так, він зазначає, що сьогодні у складі Військової служби правопорядку у Збройних силах України функціонує один дисциплінарний батальйон [4, с. 682]. Взагалі видається, що цей факт сам по собі є нейтральним і не свідчить ані на користь подальшого існування дисциплінарного батальйону, ані у бік його ліквідації. Наприклад, О. М. Сарнавський, який є прибічником збереження цієї установи, також наводить це [2, с. 447]. Далі І. Б. Медицький зазначає, що відомості статистики свідчать про негативну динаміку застосування судами покарань цього виду. І сам же приводить, зокрема, такі показники призначення покарання: у 2002 р. – для 137 військовослужбовців, у 2003 р. – для 102 військовослужбовців, у 2004 р. –

для 124 військовослужбовців тощо [4, с. 683]. Із наведених даних видно, що динаміка кількості винесених вироків із засудженням до покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні не є лінійною. Це можна простежити і за подальшою статистикою Міністерства оборони: станом на 1 січня 2013 р. кількість військовослужбовців, які відбували покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні, становила 8 осіб (станом на 1 січня 2012 р. – 3 особи, на 1 січня 2011 р. – 18 осіб) [5, с. 5].

Крім того, посилення на те, що питома вага засуджених військовослужбовців (яким призначено усі види покарань) стосовно загальної кількості засуджених стабільно складає 0,4 % [4, с. 683], взагалі видається некоректним. У такому випадку може виникнути «необхідність» ліквідації покарання у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю за критерієм долі спеціального суб'єкта (посадової особи), якому призначений цей вид покарання.

Щоб оцінити дійсне значення цього покарання можна використати інші показники, які, наприклад, надає Р. В. Гринько. Так, він зазначає, що у 2001 р. військовими судами гарнізонів покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців було застосоване відносно 43 % від загальної кількості засуджених, а за перше півріччя 2002 р. покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні було застосоване у 52 % випадків від загальної кількості засуджених військовослужбовців [6, с. 150]. Як ми бачимо, абсолютні цифри у відсотках можуть давати доволі різючі результати залежно від того, який критерій буде покладено в основу визначення цих процентів.

Підхід, за яким згідно з новою політикою у цій галузі у разі застосування покарань необхідно враховувати суто прагматичні, тобто економічного характеру, міркування, взагалі видається антинауковим. І тому аргумент, що це твердження цілком слушно може бути використане і щодо покарань, які «відживають» своє, підтверджуючи ефективність для досягнення мети покарання лише екскурсом в історію [4, с. 683], взагалі не витримує жодної критики.

Ми вважаємо, що лише ця ознака не може стати обґрунтуванням пропозиції щодо ліквідації дисциплінарної військової частини. Адже, як у свій час наголошував ще М. І. Фалєєв, здешевлення покарання не сприяє реалізації його мети, а найменш затратним видом покарання є страта, витрати на яку завершуються одночасно з її виконанням.

Так, ще у 1902 р. цей відомий військовий юрист, офіцер у своїй дисертації на здобуття звання екстраординарного професора за кафедрою військово-кримінальних законів в Александрівській військово-юридичній академії на тему «Цілі військових покарань» зазначав: «Найбільше число заперечень проти позбавлення волі, як покарання військового, звертається проти його незручності та зосередженості. На цю властивість не можна не зважати. Дійсно, військове ув'язнення, яким

би короткостроковим воно не було, все-таки забирає в армії її діячів, викликає необхідність витрати певних засобів на облаштування місць ув'язнення, адміністрацію тощо. Звичайно, страта, тілесне покарання, позбавлення прав відрізняються зручновиконуваністю, швидкістю; ув'язнення вимагає часу, але водночас дає можливість говорити і про виправний вплив на винного і про залякування. Ця гнучкість повинна поглинути собою всі недоліки ув'язнення, до яких, між іншим, належить і дорожнеча військової в'язниці. Але, відриваючи солдата тимчасово від служби, військово ув'язнення у той же час не забирає кошти для продовження військової освіти та виховання винного: військові вправи і заняття можуть, деякою мірою, замінити собою працю ув'язнених і, таким чином, час, проведений у в'язниці, не пропаде дарма» [7, с. 399] (переклад наш. – А. О.).

Теза про те, що держава, безумовно, повинна рахуватися з економічними витратами, забезпечуючи тримання військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні [4, с. 683], заслуговує на увагу. Адже прихильники ліквідації такого виду покарання, як тримання у дисциплінарному батальйоні, наводили аргумент, що для забезпечення виконання покарання у виді такого тримання державою залучається кількість працівників, яка в декілька разів перевищує число осіб, до яких застосовується покарання у виді тримання у дисциплінарному батальйоні військовослужбовців. Саме цю підставу у числі інших покладено в обґрунтування закону Республіки Білорусь, яким було ліквідовано дисциплінарний батальйон [1, с. 5].

Враховуюче це, 30 грудня 2012 р. відповідно до директиви Міністра оборони України № Д-322/1/15дск «Про проведення додаткових організаційних заходів у Збройних Силах України у 2012 р.» від 17 жовтня 2012 р. Київський дисциплінарний батальйон (військова частина А0488) було передислоковано у район розташування військового містечка № 225 (будівлі гауптвахти Центрального управління Військової служби правопорядку у Збройних силах України). Цією ж спеціальною директивою було змінено і штатну чисельність дисциплінарного батальйону. Наразі штатним розписом у військової частині А0488 передбачено 23 військовослужбовці, а не близько 200, як було раніше.

Водночас ми погоджуємося з О. М. Сарнавським, який наголошує на тому, що не може бути визначальним (ставитись у протиположність) у вирішенні цього питання такий чинник, як економічна складова (кількість задіяного персоналу для забезпечення виконання покарання, цінність території, на якій розміщена установа, тощо) [2, с. 451]. Дійсно, перенесення дисциплінарного батальйону на територію будівлі гауптвахти породжує нові питання щодо виконання покарання. Якщо раніше вчені дорікали на відсутність правового забезпечення для роздільного тримання засуджених військовослужбовців у дисциплінарному батальйоні [4, с. 684; 8, с. 263], то відтепер виникає питання про ізоляцію осіб, які відбувають різні види покарання.

У літературі висловлюється думка, що направлення в дисциплінарний батальйон як вид покарання – це анахронізм. Так, В. М. Куц уважає, що перетворення армійських підрозділів у місця відбування покарання в демократичній державі недопустиме. Інша справа – тримання в них не злочинців, а військовослужбовців, звільнених від кримінальної відповідальності. Тому вчений запропонував новеду в кримінальну правотворчість у формі звільнення від кримінальної відповідальності військовослужбовця з направленням його до дисциплінарної військової частини [3, с. 32].

Слід зазначити, що ця ідея не є новаторською. До введення у систему покарань такого виду, як арешт, у КК України 1960 р. було передбачено тримання військовослужбовців на гауптвахті замість виправних робіт строком до двох місяців (ч. 2 ст. 34), яке за своїм правовим змістом і порядком відбування було близьке арешту. Оскільки це покарання не входило до системи покарань, передбачених ст. 23 названого Кодексу, то в теорії кримінального права серед учених тривалий час існували суперечки, чи є воно самостійним покаранням чи є заміною покарання – дисциплінарним стягненням [9, с. 733].

У цьому контексті неможливо не погодитися з О. М. Сарнавським, який акцентує увагу на тому, що будь-які зміни у нормуванні питань, пов'язаних із інститутом покарання, мають бути науково обґрунтованими. При цьому для наукових висновків повинна використовуватися емпірична база, у тому числі й стосовно повторності вчинення злочинів [2, с. 446].

Згідно зі статистичними даними, наданими Головним управлінням ВСП за період з 1 січня 2009 р. до 25 січня 2012 р., засуджені військовослужбовцями під час відбування покарання у дисциплінарному батальйоні не вчинено жодного злочину. Під час проходження військової служби після відбування цього виду покарання за вказаний період вчинено злочин лише одним військовослужбовцем [2, с. 450].

Погоджуємося, що ця статистика є аргументом на користь дієвості та необхідності збереження в існуючій системі покарань цього виду покарання [2, с. 451], хоча, можливо, і не беззаперечним, проте таким, що має враховуватися у комплексі.

Отже, на практиці покарання у виді направлення до дисциплінарного батальйону впродовж багатьох років зарекомендувало себе як ефективний засіб виправлення військовослужбовців строкової служби, які вчинили злочини, що не представляють великої суспільної небезпеки. Таким чином, рецидив злочинності засуджених, які відбували покарання у військово-пенітенціарних установах, є суттєво меншим, ніж рецидив серед осіб, які відбували покарання у загальних (тобто цивільних) виправних установах. Варто зазначити, що це є загальносвітовою тенденцією (наприклад, у США, Великій Британії, Російській Федерації). Це пояснюється, у першу чергу, тим, що,

відбуваючи покарання у дисциплінарному батальйоні, засуджені військовослужбовці строкової служби продовжують перебувати у військовому колективі, вони не мають стосунків із особами інших категорій засуджених, які відбувають інші види покарання (наприклад, позбавлення волі) [2, с. 450].

Тому таку установу недоцільно ліквідувати. Йдеться про її трансформацію у контексті реформи кримінального судочинства, зокрема у разі запровадження інституту кримінальних проступків. Адже разом із кримінальними проступками з'являться і кримінальні стягнення, які також будуть мати особливість під час застосування до військовослужбовців.

У цьому зв'язку видаються перспективними подальші розвідки у напрямку трансформації дисциплінарного батальйону в установу для виконання спеціальних видів кримінальних стягнень. Бачиться позитивним досвід США, в яких у 1968 р. у Форті-Райлі, штат Канзас, був створений Центр із системою виправного навчання армії. Його метою було повернення військовослужбовців до несення служби з покращеними якостями та мотивацією шляхом інтенсивного навчання, нагляду та виправних робіт. Він був визначений як перший буткамп («boot camp»), або програма «короткочасного позбавлення волі». Протягом восьми тижневої програми сержанти-інструктори стройової підготовки та спеціалісти з виправлення контролювали індивідуальний прогрес [10, р. 12].

Одночасно з реформуванням можливо було б переглянути і назву «дисциплінарний батальйон», адже з цього приводу у літературі зустрічаються часті дорікання. Але це вже є предметом подальших досліджень.

Список використаних джерел: 1. Левчук Н. Прошай, дисбат! [Електронний ресурс] / Николай Левчук // Белорусская военная газета : Во славу Родины. – 15.07.2011. – № 131. – С. 5–6. 2. Сарнавський О. Тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців як вид покарання / О. Сарнавський // Право України. – 2012. – № 3–4. – С. 446–451. 3. Куц В. М. Новий Кримінальний кодекс України: яким йому бути / В. М. Куц. – Харків : Ксілон, 1999. – 204 с. 4. Медицький І. Б. Відбування покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців: сучасні реалії / І. Б. Медицький // Актуальні проблеми кримінальної відповідальності : матеріали міжнар. наук.-практ. конф., 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.) та ін. – Харків : Право, 2013. – С. 681–685. 5. Дотримання прав ув'язнених в Україні – 2012 : Доповідь пенітенціарного товариства України «Донецький меморіал» / уклад. О. Букалов. – Донецьк : Схід. видав. дім, 2013. – 32 с. 6. Гринько Р. В. Питання кримінального покарання у виді тримання в дисциплінарному батальйоні військовослужбовців / Р. В. Гринько // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права. – 2003. – № 1. – С. 150–156. 7. Фалієв Н. И. Цілі воинського покарання : диссертація на соискання звання екстра-ординарного професора по кафедрі военно-уголовныхъ законъ въ Александровской военно-юридической академіи / Фалієв Н. И. – СПб. : Тип. «В. С. Балашевъ и Ко», 1902. – 525 с. 8. Богатирьов І. Тримання в дисциплінарному

батальйони військовослужбовців (проблеми і пропозиції) / Богатирьов І., Сокоринський Ю. // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – Вип. 52. – 2011. – С. 262–266. **9.** Бугаєв В. О. Особливості застосування кримінального арешту у відношенні військовослужбовців / В. О. Бугаєв // Актуальні проблеми політики. – Вип. 13–14. – 2002. – С. 732–738. **10.** Anderson J. F. Boot Camps: An Intermediate Sanction / J. F. Anderson, L. Dyson & J. C. Burns. – Lanham, Maryland : University Press of America, 1999. – 169 p.

Надійшла до редколегії 02.12.2014

Овчаренко А. С. Касательно ликвидации наказания в виде содержания в дисциплинарном батальоне военнослужащих

Предметом исследования является ликвидация наказания в виде содержания в дисциплинарном батальоне военнослужащих. Целью статьи есть формулирование научно обоснованных выводов по этому поводу. Впервые осуществлена попытка дать оценку аргументам как сторонникам дальнейшего существования дисциплинарного батальона, так и их оппонентам. Сделан вывод, что попытка удешевления наказания за счёт ликвидации дисциплинарной части противоречит гуманизации государственной политики в сфере исполнения наказания. Основной вывод работы состоит в том, что такое учреждение ликвидировать не целесообразно.

Ключевые слова: дисциплинарный батальон, цель наказания, исправление преступника, рецидив, осуждённый военнослужащий.

Ovcharenko A. S. Concerning the elimination of punishment in the form of detention of servicemen in a disciplinary battalion

The research subject of this paper is the elimination of punishment in the form of detention of servicemen in a disciplinary battalion. The objective of the paper is the formulation of scientifically based conclusions about the elimination or the need to retain the punishment type in question by analyzing the reasoned opinions of scientists, as well as retrospective and comparative methods of analysis.

The timeliness of the topic in question is practically assured. Due to the recent events taking place in Ukraine, the attention of scientists and practitioners is increasingly focused on issues of national security and its segment – military security. It is no exaggeration to say that among them one of the key issues is the criminal responsibility of servicemen in general, and types of punishments that may apply to them in particular. It is the latter to which the detention in a disciplinary battalion applies.

Scientific novelty lies in the fact that doctrinal positions of scientists on the issue were compared for the first time. The attempt to give estimates to the arguments of both supporters of the continued existence of the disciplinary battalion and their opponents was made. The views of scientists of the Russian Empire, of the time when the first disciplinary battalions emerged in the territory of modern Ukraine, Russian Federation and Belarus, were analyzed. In general terms, the disciplinary battalion was compared with the boot camp in the United States.

The main results of the research are reduced to that the punishment in the form of detention of servicemen in a disciplinary battalion is effective. Repetition of crime of convicts serving sentences in a disciplinary battalion is significantly lower than the repetition among persons serving sentences in general (i.e. civil) prisons. Trying to reduce the punishment cost by eliminating the disciplinary battalion doesn't contribute to the implementation of its purpose and, in fact, it contradicts the humanization of the state policy in the field of punishment execution.

These achievements may be used in the science of criminal law. The practical significance is the ability of the Armed Forces of Ukraine to argue in favor of the feasibility of further existence of the punishment in question.

The main conclusion of the paper lies in the fact that this institution is impractical to eliminate.

Keywords: disciplinary battalion, purpose of punishment, correctional rehabilitation, convicted serviceman.

УДК 343.123.1

М. М. Перепелиця

Порядок здійснення оперативними підрозділами ОВС супроводження кримінального провадження у частині забезпечення відшкодування завданих збитків

Визначено проблеми однакового застосування кримінального процесуального законодавства, уникнення неоднозначного тлумачення норм права під час здійснення слідчим, оперативним працівником, слідчим суддею повноважень, передбачених Кримінальним процесуальним кодексом України, законом України «Про оперативно-розшукову діяльність», відомчими нормативно-правовими актами. Запропоновано етапи оперативно-розшукового супроводження кримінального провадження з метою розроблення та впровадження у практичну діяльність методичних рекомендацій щодо порядку здійснення оперативними підрозділами ОВС супроводження кримінального провадження у частині забезпечення відшкодування завданих збитків.

Ключові слова: оперативно-розшукове супроводження, забезпечення відшкодування завданих збитків, кримінальне провадження, негласні слідчі (розшукові) дії.

Правовою основою моделі оперативного супроводження кримінального провадження у частині забезпечення відшкодування завданих збитків є одночасне базування цього процесу як на нормах кримінального процесуального законодавства, що регулює порядок досудового слідства, так і на нормах оперативно-розшукового права, що регламентує власне оперативно-розшукову діяльність (далі – ОРД). У такому інтегрованому правовому режимі реалізуються: узгоджені у правовому відношенні норми, що визначають підстави, умови, порядок, терміни здійснення заходів ОРД; єдині цілі й завдання діяльності суб'єктів ОРД і досудового слідства в рамках кримінального

© Перепелиця М. М., 2014